

3.2. Az elemzési kérdések alapján tett megfigyelések áttekintése

Az SMSZ és a CSUK (2, 3) között olyan szembeszökő kontrasztot találtam, hogy a részletelemzések összevető közlése helyett első lépésben az áttekintő értékelés bemutatást választottam (l. 2. táblázat).

A pozitív értékelés alapját talán kevésbé kell részletesen kidolgozni, bemutatni, az SMSZ-szel kapcsolatos minden kritikai megjegyzésem elhanyagolhatóvá válik a „nagyobb kép” perspektívájából: ha szlovákiai iskolák számára magyar nyelvtankönyvet készítenék, az SMSZ ehhez jó mintaként szolgálna. Úgy gondoltam, hogy a CSUK (2, 3)-ról kialakult kép részletező megrajzolása más, de

legalább olyan jelentőségű tanulságokkal szolgálhat, mint egy jó példa kiemelése. Mivel önmagában a tankönyvek részleteiből nem áll össze a válasz az általam feltett kérdésekre, nyilvánvaló, hogy az elemzésben az értelmező szubjektumnak is nagy szerep jut, felvetődhet tehát, hogy eléggé reflektált-e ez az értelmezői viszony. Erről csak úgy szerezhet bizonyosságot az Olvasó, hogy maga is ellenőrzi az értelmezett jelenségeket, és megfigyeli a kifejtetté tett értelmezést. Ezért a tanulmányom második részében azokból a jelekből emelik ki és értelmeznek néhányat (főképp a CSUK2 anyagából), amelyek a fenti áttekintés alapját példázni tudják.

(*folymatjuk*)

2. táblázat
Az elemzési kérdések alapján tett megfigyelések áttekintő közlése

	SMSZ	CSUK2, CSUK3
1. a)	érdekes és/vagy a diákokhoz közeli élethelyzetekben a nyelvi viselkedés megértésére ösztönöz	fő célkitűzése a tökéletesítés, ezt a nyelvtan leíró rendszerének jobb ismeretére alapozza
2.	eszközöket, forrásokat (honlap, a Termini megismerése) módszereket (pl. empirikus vizsgálati eljárásokat) kínálja a tudományos igényű megközelítés, feldolgozás számára	nem készíti a nyelvről való gondolkodásra, a problémákat tematizáló részek más nyelvtanokhoz fűződő polemikus viszonyt mutatnak (nem a nyelvi jelenség összetettségét)
1. c)	ezt világosan, érthetően teszi, úgy, hogy a diák alkalmazni is tudja a megfelelő feladatban; alapoz a diák nyelvi (viselkedési) tapasztalatára, kérdéseire	nem dolgozza ki világosan a bemutatott kategorizáció szempontjait, fogalmait, a példák gyakran nem tipikusak, a meghatározások (sokszor tapasztalt) pontatlansága gátolja a megértést
1. b)	a tárgyalás tudományos igényű, árnyalt, jelenség- és problémaorientált	a tárgyalás fogalmi kiindulópontú, nem eléggé koherens (ellentmondások feszítik szét a kategorizációt [belső nézőpontból is])
	leírja és értelmezi a kontaktusjelenségeket, kontrasztív szemlélet jellemzi	erősen eszményítő-előíró, stigmatizál
	nyelvi anyaga friss, életszerű	nyelvi anyaga többnyire művi
	'a nyelv a beszédben működik, a beszéd egyéni ÉS társas'	„a nyelv feladata a valóság visszatükrözése” (CSUK3: 37)

Az előző részben bemutatott zene-pedagógiai koncepciók és képességfejlesztő vizsgálatok indokoltá tették megvizsgálni a hangszeroktatás *képességfejlesztő hatását* is és feltárni a feltételezhető összefüggéseket. Ez azért (is) szükségszerű, mert ilyen megközelítés még nem képezte zene-pedagógiai, illetve neveléstudományi képességvizsgálat tárgyát. Ez a felismerés ösztönözte neveléstudományi képességvizsgálatunk megvalósítását.

A vizsgálat célja: felmérni mindegyiknél a népdalokat és a népdalfeldolgozásokat alkalmazó kreatív hangszeroktatás hatékonyságát, és azon belül megvizsgálni az akusztikus hangszeroktatás előnyeit, a vokális és az instrumentális tevékenységek egységes alkalmazásának hatását a zenei képességek és készségek szempontjából.¹

A vizsgálat eredményei, konklúzió

Képességvizsgálatunkban a zenei fejlődés folyamatát nyomon követtük, és vizsgáltuk az egyes képességek és készségek alakulását a hangszeroktatás folyamatában. Az eredmények alapján olyan következtetéseket vonhattunk le, amelyek a képességfejlődés pozitív eredményeiről tanúskodnak.

A „hagyományos” zene- és hangszeroktatás először a hangokat és a hangok rendszerét tanítja, csak ezt követően tér át a dallamokra és a dallamok egységére. A döntő többségben népzeneire épülő módszertani megközelítés a *szöveget*, illetve a *zenei szöveget* veszi alapul. A dallam az első *szerkezeti egység*, mely hasonlóan a beszédben és az írott szövegben használt mondatokhoz, szavakhoz, szótagokhoz, zenei mondatokká és motívumokká bontható. A nyelv-

Csehi Ágota

A zene és a zenei nevelés jótékony hatása a képességek fejlődésére (2. rész)

**A zenei képességek fejlődésének vizsgálata a hangszeroktatás segítségével
Egy hazai kutatás eredményeiről**

tanban a szótag a mikrostruktúra, a mondat az egység, a zenében a motívum képviseli a *mikrostruktúrát*, a dallam pedig az egységet. A tanulók a *mikrostruktúrák* és az *egység* együttes használatával végezték az énekes, az írás-olvasás, a hangszeres zenei tevékenységeket. Így a zenei nyelv és annak szerkezete, felépítése változatos, gyakran rögtönzéses tevékenységformákat alkalmazó *modell-építkezés* válik számukra. Az ilyen tanulási folyamatban a *tanult zenei nyelv oly mértékben válik sajátjukká, hogy azt szabad improvizációban is alkalmazzák (...), és más tanulási tevékenységbe is transzferálódik, átvivődik.*²

Képességvizsgálatunk eredményei arra mutatnak, hogy a zenei képességek szisztematikus, következetes fejlesztése intenzív fejlődést eredményez a tanulók zenei képességeiben és készségeiben.

Képességvizsgálatunk, illetve a képességfejlesztést szolgáló alternatív módszer egyes területei közt több összefüggést állapíthatunk meg. Számos zenei érzékelés a mozgásból fakad. A hangszeroktatásban előnyösebb a kezdő zongoristákat nem számlással vezetni, hanem a dalok, a népdalok lüktetésének, hangsúlyainak érzékeltetésével. Nagyon fontos a ritmikai folyamat érzékelése, átélése. A ritmusformák tudatos megismerése hasznosabbnak bizonyult az elsődleges ritmikai átélés után. A ritmus és a dallammotívumok elsajátításában, automatizálásában nagy segítséget nyújtottak a zenével kapcsolatos *szenzomotoros teljesítmények*, a ritmusra járás, tapsolás, stb. A szenzomotoros ritmusgyakorlatok alapjai tehát a mozgás elemeit felhasználó tevékenységek, a különböző vokális, illetve vokális-instrumentális rep-

rodukciónak, a gyermekdalok, illetve népdalok anyagára építve. A ritmusképzés folyamatának egyben a hallásképzés is a szerves része, függetlenül attól, hogy a külső vagy a belső hallás képzéséről beszélünk-e. A hallás a tudat aktív tevékenysége. „*A zenei hallás fejlődésének normális menete feltételezi mind a zenei anyag érzékelésének és észlelésének, mind a belső zenei hallási képzeteknek egyidejű fejlesztését.*”³

A *hangszerjátékhoz* kapcsolódó képességek és készségek fejlesztéséhez alkalmazott pedagógiai megközelítés pozitív vonásai az énekes-hangszeres reprodukciók individuális és kamarajáték formájában történő realizálásában található. Alternatív módszerünk főbb segédeszköze az éneklés. A hangszerjáték mellé csatolt és alkalmazott éneklés a zeneművet „élővé”, valóságossá varázsolja. A hallgatók ugyanis a ritmikai és dallami elemeket, a mű szerkezetének *mikrostruktúráit* saját vokális, vokális-instrumentális reprodukciójukkal élményszerűen fogadják be, sajátítják el. Vizsgálatunkban kétféle mikrostruktúrával dolgoztunk. Előbb a ritmusgyakorlatokra összpontosítottunk, ezt követően a dallammotívumokra. Ez a folyamat azért indokolt, mert a dallam már a ritmust is tartalmazza. A dallammotívumokkal egyben a hangközök rögzítését gyakoroltuk, automatizáltuk. Eredményes volt az a gyakorlási forma, melyben a ritmusmotívumot leválasztottuk a népdalok, gyermekdalok dallamából, szövegéből. A dallammotívumokat viszont mindig az adott dalanyag ritmusával vettük át. Hasznos ugyanazon anyagot változatosan, különböző formában felvezetni. E tanulási folyamat több pozitív

vonással rendelkezik. Mindenekelőtt az „élményszerű” memorizált anyag tartósságának növelését emeljük ki, valamint az egyes elemek közötti összefüggések keresését. Nemcsak felidézni kell az elsajátított ismereteket, de új körülmények közt tudni azokat alkalmazni, hasznosítani.

Képességvizsgálatunk eredményeit a speciális-zenei és az általános képességek fejlődésének szempontjából a következő pontokban foglalhatjuk össze.

A készségek és képességek fejlődése a hangszeroktatás szempontjából:

- a hangszerjáték és az ének párhuzamos alkalmazása segíti az akusztikus elemekre épülő kreatív hangszeroktatási folyamatot;
  - az auditív képzetek fejlesztése történik oly módon, hogy a teljes kezdetektől a nagyrészt ismert népdalok és gyermekdalok anyagából indulunk ki;
  - figyeljük az újszerű hangzásokat, melyeket különböző billentési módszerekkel szólaltatnak meg;
  - a szünetek gyakori alkalmazásával hallgassák és várják ki a „csendet”;
  - a növendékek a négykezes darabok segítségével már a hangszerstanulás kezdeti stádiumában megismerik az együttműzsikálás örömét, élményét, az egymásra figyelést és a fokozott koncentrációfejlesztést;
  - a lapról játszás a maga előre ismeretlen zenei anyagával „ügyesíti” a kezeket és ezáltal a biztonságérzetet;
- A készségek és képességek fejlődése az általános képességek szempontjából:
- a ritmusgyakorlatok fejlesztik a koncentrációs képességet;
  - a folyamatos ritmus, vokális, vokális-instrumentális és instrumentális reprodukciók gyakorlásával a figyelem és a koncentráció erősödik;

- a szabadon megvalósított zenei tevékenységek által a képzelet és a kreativitás fejlesztése zajlik;
- a zenés játékok, kreatív zenés gyakorlatok által a feszültség csökken;
- a játékos zenei tevékenységek elősegítik a tanulók érdeklődésének fokozását;
- instrukciók pontos megfigyelése és követése figyelhető meg;
- megnő a figyelem időtartama;
- megjelenik az egyéni kifejezésre és önkifejezésre való törekvés;
- erősödik az auditív és vizuális emlékezet, ezek egymásra hatása;
- megjelenik a közös munka szabályainak elsajátítása;
- az elért sikerélmények elősegítik a pozitív öntudat kialakítását;
- a népzene segítségével előtérbe kerül a saját és más kultúrák, hagyományok megismerése és tágabb horizont elérése.

Befejezés

Az előzőekben felvázolt vizsgálatok alapján (is) konstatálható, hogy a zenének és a zenei nevelésnek, valamint a kreatív hangszeroktatásnak jelentős transzferhatása van a képességek fejlődésére. Pontosabban az egyén zenei képességeire és egyéb képességeire egyaránt. Mindenekelőtt a belső hallásra és az intonációs képességekre, az instrumentális és vokális-instrumentális teljesítmények minőségére. Továbbá némely a pszichikus tényezőt megközelítve elsősorban a megfigyelőkészségre, koncentráció fejlesztésére, a szorongás csökkentésére, az önbizalom növelésére. A jó eredmények és az intenzív készség- és képességfejlődés mindenképp a zenei képzés során sokat gyakorolt kitarató, koncentrált figyelemmel magyarázhatóak.

A zeneoktatás a változatos auditív (hallási), vizuális (látási) és motorikus (mozgásos) ingereivel aktivitásra készíti a tanulókat. Az éneklés és a közös muzsikálás gazdag érzelmi tartalommal rendelkezik, minek következtében a változatos „ingerhatások” együtt segítik a képességek fejlődését, a transzferhatás élettani alapját. A transzferhatást mindenképp a tanulás- és gyakorlás-alkalmazott alkotó tevékenységek és eszközök változatossága, a zenei képességek és készségek szisztematikus tréningje biztosítja.

A zene és a zeneoktatás tehát jelentős mértékben hozzájárul egyrészt

a zenei képességek fejlesztéséhez, de az egyéb képességek, sőt a magasabb rendű pszichikus funkciók fejlesztésére is pozitív hatást gyakorol. Hatása túllépi a zene tartalmákon és anyagának határait és meghatározza az egész személyiség fejlődését.⁴ Kodály Zoltán szavaival zárva: „Aki zenével indul az életbe, bearanyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene tápláló, vigasztaló elixír, és az élet szépségét s ami benne érték, azt mind meghatványozza.”

Felhasznált irodalom

- BAKOS, Anita. *Az Ulwila zene-pedagógiai módszer*. 2013. In: Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho – 2013: „Nové výzvy vo vede a vo vzdelávaní” – Sekcie pedagogických a humanitných vied. – Komárno: Univerzita J. Selyeho, 2013. 13-22.
- BAKOS, Anita. *Zenepedagógia és zeneoterápia*. 2014. In: XXVI. DIDMATTECH 2013: Educational technologies in the information – and knowledge-based society. – Győr – Komárno: University of West Hungary – J. Selye University, 2014. 185-192.
- BARKÓCZI, Ilona, PLÉH, Csaba. *Kodály zenei nevelés módszerének pszichológiai utánvizsgálata*. Kodály Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét: 1977.
- DOBSZAY, László. *A hangok világa*. Zeneműkiadó, Budapest: 1972.
- DOMBI, Erzsébet. *Zenei képességek mérése és fejlesztésének lehetősége*. Doktori értekezés, JATE, Szeged: 1980.
- KÁRPÁTI, Andrea. *Tantárgy-integráció az esztétikai nevelésben*. Tankönyvkiadó, Budapest: 1988.
- KOKAS, Klára. *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó, Budapest: 1972.
- MICHEL, Paul. *Zenei képesség zenei készség*. Zeneműkiadó, Budapest: 1964.
- NAGY, József, ERŐS, Istvánné. *Zenei alapképesség*. Akadémiai Kiadó, Budapest: 1993.
- SZÖNYI, Erzsébet. *Zenei nevelési irányzatok a 20. században*. Tankönyvkiadó, Budapest: 1988.
- SZÉKÁCSNÉ VIDA, Mária. *A művészeti nevelés hatásrendszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest: 1980.
- TÓTH-BAKOS, Anita. *Mozartov efekt – műze hudba zlepsiť inteligenciu a*

kognitívne schopnosti? 2015. In: Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho: „Inovácia a kreativita vo vzdelávaní a vede” – Sekcie pedagogických vied. – Komárno: Univerzita J. Selyeho, 2015. CD-ROM, 163-172.

JEGYZETEK:

¹ *A vizsgálat folyamata*: a vizsgálat folyamatában alkalmazott alternatív hangszeroktatás kiscsoportos beosztásban, két szemeszterben történt a szlovákiai Nyitrai Konstantin Egyetem tanítóképzős hallgatóinak körében. A csoport tagjai a hangszerjáték ismerete és művelése szempontjából heterogének voltak. A hallgatókat három fős homogén csoportokba osztottuk. A beosztást *diagnosztikus értékelés* előzte meg. A kezdő és a haladó zongoristák készségei fejlettségi szintjének felmérése és ezek szerinti csoportokba osztása az egyéni munkavégzés szempontjából és a követelmények eredményes teljesítése szempontjából egyaránt indokoltnak bizonyult. A vizsgálat kezdő és záró fázisa közötti időszakban olyan *alternatív módszert* alkalmaztunk, melyben az akusztikus elemekre épülő hangszeroktatást helyeztük az előtérbe. Az alternatív módszert alkalmazó hangszeroktatás célja az volt, hogy kikerüljünk az öncélú *akadémikus tudás* elsajátítási módját, és előtérbe helyezzük a *pragmatikus*, a kreatív zeneoktatás célját szolgáló ismeretszerzést. Ez a zene- és hangszeroktatás *vokális elemekkel*, részben mozgással történő gazdagítását jelentette, tehát a különböző vokális, vokális-instrumentális tevékenységek segítségével.

A *kutatási módszerek* a képességstruktúrák vizsgálatára és a fejlődési tendenciák megközelítésére irányultak. A vizsgálat sorozat fő fázisát a zenei tesztek megoldása és a feladatok reprodukálása képezte. A vizsgálat-hoz deduktív kutatási módszert alkalmaztunk, a zenei képességeket többdimenziós rendszerbe foglalva vizsgáltuk, adaptálva a hangszeroktatás sajátos feltételeire. A vizsgálat-hoz felhasznált módszerekben a következő feladatok csoportjait alkalmaztuk: a ritmus vizsgálatának feladatait, a hallás vizsgálatának feladatait és a hangszerjáték feladatait.

² KOKAS, Klára. *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. 1972, 16. o.

³ KOKAS, Klára. *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. 1972, 39. o.

⁴ Lásd még: TÓTH-BAKOS, Anita. *Mozartov efekt – műze hudba zlepsiť inteligenciu a kognitívne schopnosti? 2015*. 164. o.

